

جمهوری اسلامی ایران

مرکز مدیریت حوزه علمی قم

رساله علمی سطح سه

نقش صحابه غیر عرب زبان پیامبر صلی الله علیه و آله

در ترویج دین مبین اسلام

استاد راهنما: حجه الاسلام والمسلمین سید موسی موسوی

استاد مشاور: حجه الاسلام والمسلمین علی محمد قاسمی

نگارنده: محمد آقائی کفرانی

سال تدوین: ۱۳۹۲

چکیده

در ترویج و تبلیغ دین افراد زیادی نقش داشته و دارند، دین اسلام مثل همه ادیان، از سه بخش اصلی؛ اصول اعتقادی، اخلاق و اخلاقیات و احکام و قوانین تشکیل شده است که به منزله یک مجموعه به هم پیوسته و یک کل تفکیک‌ناپذیر است که هیچ جزئی از آن را نمی‌توان و نباید جدا از اجزای دانست از جمله افراد تاثیر گذار رسول مکرم اسلام ﷺ، ائمه اطهار علیهم‌السلام، صحابه این بزرگواران، بزرگان دین و سایر افراد بودند که در این نوشته به نقش صحابه در این زمینه پرداخته شده است.

در این بین صحابه عرب زبان پیامبر با توجه به ارتباط آنها با پیامبر و متفاوت بودن زبان آنها نقش ویژه‌ای در ترویج دین داشتند که در این تحقیق به بررسی این نقش پرداخته شده است.

با توجه به اجزای دین که در ابتدا بیان شد این تحقیق به غیر از مقدمه و بخش اول که شامل بیان چهارچوب تحقیق، مفاهیم و کلیات است سه بخش عمده دیگر را داراست که در اصل از مجموع چهار بخش تشکیل شده است

در بخش اول ضمن بیان مفاهیم واژگان کلیدی به معرفی اجمالی صحابه غیر عرب زبان و ضرورت تبلیغ دین پرداخته شده است

در بخش دوم به نقش صحابه عرب زبان به ترویج اصول اعتقادات پرداخته شده است و از آنجایی که ترویج اعتقادات نیاز به دو امر است یکی بستر سازی برای ترویج اعتقادات و دیگری ایجاد، گسترش و تعمیق ارتباط مخاطبین با معارف اسلامی است، از این رو در این بخش به نقش صحابه در این دو حوزه پرداخته شده است.

در بخش سوم تحقیق نقش صحابه غیر عرب زبان پیامبر در ترویج اخلاقیات در دو حوزه ترویج لسانی و عملی مورد کنکاش قرار گرفته است. و در بخش چهارم به نقش این صحابه در ترویج احکام و قوانین در دو حوزه قوانین فردی و اجتماعی پرداخته شده است.

کلید واژه ها:

دین، صحابه، اسلام، پیامبر، غیرعرب، ترویج، اعتقادات، احکام، اخلاق، تبلیغ.
در پایان نیز نتیجه‌گیری و جمع بندی نوشته‌های ارائه شده انجام شده است.

فهرست مطالب

عنوان	شماره صفحه
فصل اول: کلیات و مفاهیم	۱
۱. کلیات	۳
مقدمه	۳
تبيين مسئله	۵
سوالات اصلی و فرعی	۵
فرضیات	۶
پیشینه تحقیق	۶
اهمیت موضوع و ضرورت بحث	۶
اهداف تحقیق	۷
روش تحقیق	۷
۲. مفهوم شناسی واژگان کلیدی	۸
۱- ۲. صحابی	۸
تعریف لفظ (صحابی) در لغت	۸
صحابی در اصطلاح	۱۰
دیدگاه اهل سنت درباره صحابه	۱۱
دیدگاه تشیع درباره صحابه	۱۱
۲- ۲. دین	۱۵
معنای لغوی دین	۱۵
تعریف دین در اصطلاح	۱۶
۳. ضرورت تبلیغ و ترویج دین	۱۸
فصل دوم: معرفی صحابه ی غیر عرب زبان	۲۲
۱. سلمان فارسی	۲۳
فضائل سلمان :	۲۴
۱. نزدیکی به رسول خدا	۲۴
۲. مقام و منزلت سلمان	۲۴

۲۵	۳. علم سلمان
۲۶	وفات
۲۷	۲. ام ایمن
۲۹	۳. بلال حبشی
۳۲	۴. فیروز دیلمی
۳۳	۵. سفینه
۳۴	۶. صهیب بن سنان
۳۶	۷. یسار حبشی
۳۶	۸. باقوم رومی
۴۱	۹. ابورافع
۴۴	۱۰. سایر صحابه غیر عرب

فصل سوم: نقش صحابه ی غیر عرب زبان پیامبر در ترویج اعتقادات اسلامی..... ۵۶

۵۷	گفتار اول: فراهم آوردن زمینه مناسب جهت رشد و بالندگی اعتقادات دینی
۵۷	۱. ساخت مسجد و ویرانسازی ابنه شرک
۵۹	۲. سخن و سکوت سلمان به جهت ارتقاء سطح اعتقادی مردم
۶۴	گفتار دوم: ایجاد گسترش و تعمیق ارتباط مخاطبین با معارف اسلامی توسط صحابه
۶۴	۱. تشکیل جلسات اعتقادی توسط سلمان و برخورد علمی با قضایا
۶۷	۲. نگارش مباحث اعتقادی و حدیث توسط ابورافع هرمز
۷۰	۳. فریاد اعتقاد توحیدی بلال حبشی
۷۱	۴. نقل احادیث توحیدی توسط صحابه غیر عرب زبان
۷۲	۵. دفاع از امامت عالی <small>علیه السلام</small> توسط ام ایمن

فصل چهارم: نقش صحابه ی غیر عرب زبان پیامبر در ترویج اخلاقیات اسلامی..... ۷۳

۸۰	گفتار اول: تبیین و ترویج آموزه های اخلاقی اسلام در گفتار صحابه غیر عرب زبان
۸۱	۱. توصیه های اخلاقی سلمان
۸۸	۲. نقل حدیث توسط مهران و سایر موالی
۹۰	گفتار دوم: ترویج آموزه های اخلاقی در مقام عمل
۹۴	۱. اعتدال در امور
۹۶	۲. معیار در انتخاب دوست اخلاق
۹۷	۳. ساده زیستی
۹۹	۴. یاری رسانی
۱۰۰	۵. تحلیل زهد و پارسایی
۱۰۲	۶. نبالیدن به قوم و ملیت

۱۰۲ ۷. حفظ بیت المال توسط سلمان فارسی
۱۰۵ فصل پنجم: نقش صحابه ی غیر عرب زبان پیامبر در ترویج احکام و قوانین اسلامی
۱۰۶ احکام و قوانین فردی
۱۰۷ احکام و قوانین اجتماعی
۱۱۱ تدوین کتاب فقهی توسط ابو رافع (ترویج احکام)
۱۱۲ تذکر حکم شرعی توسط سلمان
۱۱۲ سلمان حکام شرعی را با مناظره ترویج می دهد
۱۱۵ نتیجه گیری
۱۱۶ نتیجه گیری
۱۱۸ فهرست منابع و مآخذ

فصل اوّل

کلیّات و مفاهیم

کلیّات

مفهوم شناسی و اثرگان کلیدی

ضرورت تبلیغ و ترویج دین

۱. کلیات

وقتی واژه دین را بکار می‌بریم و از دین حمایت و طرفداری می‌کنیم یا دین را حق و واقعی می‌دانیم منظورمان دین اسلام است چرا که به فرموده قرآن «انّ الدین عندالله الاسلام»^۱ که طبق آنچه معروف است این دین در سه بخش خلاصه می‌شود.

بخش اول، بحث‌های اعتقادات و هستی‌شناسانه است، یعنی قضایایی که با «است» بیان می‌شود، مانند خدا هست، وجود خدا حق است، پیغمبر واقعیت دارد، از طرف خداست، و سایر قضایای خبری که اثبات می‌شود و اعتقاد به آنها لازم است. به دنبال اینها یک سلسله ارزش‌ها مطرح می‌شود که براساس این اعتقادات باید به این ارزش‌ها پایبند بود. عدالت، عفت، امنیت، و امثال این ارزش‌ها که بر آن عقاید مبتنی است و نهایتاً براساس این ارزش‌ها رفتارهایی تعریف می‌شود.

معمولاً به این سه بخش، عقاید، اخلاق و احکام می‌گویند. عقاید از قبیل قضایای هستی‌شناسانه است که باید آنها را درک کرد، به آنها معتقد بود و به آنها ایمان داشت. اخلاق ارزش‌هایی است که باید پذیرفت و به آنها پایبند بود و احکام، قضایا و دستورالعمل‌هایی است که باید در رفتار مورد توجه قرار گیرد و طبق آن عمل شود. مجموع این‌ها را دین می‌گویند.

دین اسلام که ما می‌گوییم یک مقوله خاص، تنها از قبیل عقاید یا فقط از قبیل ارزش‌ها یا فقط از قبیل دستورالعمل نیست، بلکه مجموع اینها را دین می‌گوییم؛ دین همچون درختی است که از عقاید به منزله ریشه شروع می‌شود، ارزش‌ها به منزله تنه و شاخه‌های اصلی است و احکام و دستورالعمل‌ها به مثابه شاخ و برگ‌هایی است که از آن شاخه‌های اصلی و از تنه درخت می‌روید.

اصطلاح اصول دین و فروع دین از همین بینش حکایت می‌کند. اصول یعنی ریشه‌ها. پس دین ریشه‌هایی دارد. ریشه‌های دین همان قضایای هستی‌شناسانه است، مانند وجود خدا، وجود پیغمبر، وجود قیامت، و ... اینها ریشه است. از این ریشه ارزش‌هایی پیدا می‌شود که تنه دین یا شاخه‌های اصلی دین را تشکیل می‌دهد و به اینها اخلاق اسلامی می‌گوییم. به شاخه‌های فرعی، فروع دین می‌گوییم. مثلاً باید نماز خواند و روزه گرفت. اینها دستورالعمل‌هایی است که باید در عمل رعایت شود.

در بعثت حضرت رسول آنچه که مسلم است این است که حضرت دین اسلام را در دنیا پابرجا کند «هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَىٰ وَ دِينَ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ وَلَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ»

او کسی است که رسولش را با هدایت و آیین حق فرستاد، تا آن را بر همه آیین‌ها غالب گرداند، هر چند مشرکان کراهت داشته باشند! ۱

اما سوال این است که پیامبر ﷺ به چه کیفیت این دین را بر ادیان جهان برتری داد و آن را پیروز گردانید. دانشمندان و مورخین کاملاً می‌دانند که نبی مکرم ﷺ زمانی مبعوث می‌شود که دنیا را جهل فرا گرفته و انسانیت در تمام دنیا از هر جهت در ذلت و پستی، هم از نظر اعتقادی و هم از نظر اخلاق و اعمال، قرار داشتند.

در این بین بایستی افرادی باشند که در راستای هدایتگری پیامبر مکرم اسلام ﷺ و ائمه اطهار علیهم‌السلام نقش آفرینی کنند و دین حقه‌ی اسلام را تبلیغ و ترویج نمایند. البته از صدر اسلام تا کنون افراد و گروه‌های متعددی این امر خطیر را به عهده داشته و داشتند که از جمله آنها صحابه غیر عرب زبان پیامبر ﷺ بودند.

از آنجایی که طبق عقیده ما صرف صحابی بودن منشأ فضیلت خاصی نیست و فضیلت افراد بسته به درستی نیت، اعتقاد و عملکردشان در زمان پیامبر ﷺ و بعد از وی دارد. لذا در این نوشته صحبت از صحابه‌ی همچون سلمان، بلال، فیروز، ام ایمن و سایر صحابه هست که هر کدام نیت و اعتقادشان در زمان پیامبر و بعد از ایشان راسخ بود توانستند با هدایت و راهبری که داشتند در ترویج دین نقش اساسی داشته باشند.

در این تحقیق ضمن معرفی اجمالی این شخصیتها، نقش آفرینی آنها در امر تبلیغ دین مورد کنکاش قرار خواهد گرفت.

بیان مسئله

در ترویج دین مقدس اسلام اشخاص زیادی نقش داشته‌اند لکن این نقشها در یک حد و در یک سطح نبوده است بلکه برخی از افراد نقش برجسته تر و برخی دیگر نقش کم رنگی در این امر داشتند.

افراد تاثیر گذار در امر تبلیغ دین را در زمان پیامبر(ص) به دسته های مختلف می توان تقسیم کرد: از جمله ی این تقسیم، تقسیم به عرب و غیر عرب است.

صحابه غیر عرب برخی ایرانی و برخی دیگر غیر ایرانی بودند که هر کدام از آنها به نحوی تلاش برای ارتقاء فرهنگ دینی داشتند.

اینکه این افراد تا چه میزان نقش در امر تبلیغ و ترویج دین داشته‌اند مساله‌ای است که در این رساله به آن خواهیم پرداخت و این نقش در چه ابعادی بوده است از سوالاتی است که در طول تدوین به آن پاسخ خواهیم داد.

سوال اصلی و فرعی

الف) سؤال اصلی:

صحابه‌ی غیر عرب زبان پیامبر ﷺ در ترویج دین اسلام چه نقشی داشتند؟

ب) سؤال‌های فرعی:

سوالات فرعی که در این تحقیق به یافتن جواب برای آن خواهیم بود عبارتند از:

۱- صحابه‌ی غیر عرب زبان پیامبر ﷺ چه کسانی بودند؟

۲- صحابه‌ی غیر عرب زبان پیامبر ﷺ چه نقشی در ترویج اعتقادات اسلامی داشتند؟

۳- صحابه‌ی غیر عرب زبان پیامبر ﷺ چه نقشی در ترویج اخلاقیات اسلامی داشتند؟

۴- صحابه‌ی غیر عرب زبان پیامبر ﷺ در ترویج احکام و قوانین اسلامی چه نقشی داشتند؟

فرضیات

- با توجه به موقعیت صحابه‌ی غیر عرب زبان پیامبر ﷺ، در بین عرب زبان‌ها نقش آنها در ترویج دین اسلام متفاوت از سایر صحابه بوده است.
- صحابه‌ی غیر عرب زبان پیامبر ﷺ در هر یک از ابعاد اعتقادات، اخلاق و احکام دین اسلام نقش ترویجی بسزایی داشته‌اند.

○ پیشینه تحقیق

- در خصوص صحابه‌ی پیامبر مکرم اسلام کتابهای متعددی به رشته‌ی تحریر در آمده است مثل موسوعه الاصابه فی تمییز الصحابه نوشته ابن حجر عسقلانی (۸۵۲ هـ ق) در هشت جلد و دانشنامه صحابه نوشته استاد یوسفی غروی و موارد دیگر، در خصوص صحابه خاص رسول خدا نیز کتابها و مقالاتی نگاشته شده است که به عنوان نمونه به کتاب «سلمان فارسی استاندار مدائن» نوشته‌ی احمد صادقی اردستانی و یا کتاب «ابوذر غفاری» نوشته‌ی محمد مهدی قربانیان و کتاب «سیمای سلمان» نوشته محمد رضا حاج شریفی می‌توان اشاره کرد.
- اما اینکه در خصوص صحابه‌ی غیر عرب زبان حضرت کتابی نوشته نشده است، و یا اگر نوشته شده در دسترس نمی‌باشد. علی‌الخصوص با این قید که نقش آنها در ترویج دین اسلام چه بوده است هیچ نوشته‌ای به صورت اختصاصی وجود ندارد و به طور خاص به این امر پرداخته نشده است. باشد که این نوشته بتواند به نحو مطلوب به این امر بپردازد.

اهمیت موضوع و ضرورت بحث

به مجموعه‌ای از عقاید، اخلاقیات، احکام و قوانین فردی و اجتماعی دین گفته می‌شود که برای ترویج آن نیاز به افراد و ابزار خاصی است. در ترویج دین مبین اسلام افرادی بودند که

نقش اساسی داشتند، از جمله‌ی موثرترین افراد در ترویج این دین برتر، صحابه‌ی غیر عرب زبان پیامبر ﷺ بودند، که در این رساله ضمن شناساندن این صحابه به نقش آنها در ترویج دین اسلام خواهیم پرداخت.

با توجه به جایگاه ویژه‌ی صحابه از طرفی و لزوم ترویج دین مبین اسلام از طرفی دیگر به نظر ضروری می‌رسد که نقش صحابه‌ی غیر عرب زبان در ترویج دین اسلام مورد کنکاش قرار گیرد.

اهداف تحقیق

هدف علمی از نوشتن این تحقیق رسیدن به نقش اساسی صحابه غیر عرب زبان در ترویج دین اسلام است و هدف غایی الگوگیری از این شخصیت‌ها در تبیین و ترویج دین و معرفی ایشان به جامعه‌ی اسلامی می‌باشد.

روش تحقیق

روش تحقیق در رساله‌ی حاضر توصیفی و تحلیلی است بدین صورت که در فصل دوم توصیفی از صحابه غیر عرب انجام شده است و در فصول بعدی نقش آنها در ترویج دین تحلیل شده است.

از جهت منابع نیز تحقیق حاضر کتابخانه‌ای می‌باشد که در این روش هم به اسناد نوشتاری اعم از کتابها و مقالات و پایان نامه‌ها و هم به اسناد رایانه‌ای رجوع شده است.